

**CHRZĄSZCZE (COLEOPTERA) Z LISTY "NATURA 2000" NA GÓRNYM
ŚLĄSKU
I W BESKIDZIE ZACHODNIM**

**BEELTES (COLEOPTERA) FROM THE LIST OF „NATURE 2000”
IN UPPER SILESIA AND WEST BESKIDS**

ANTONI KUŚKA¹⁾, WIESŁAW SZCZEPAŃSKI²⁾

¹⁾Katedra Nauk Biologicznych, AWF Katowice
40-510 Katowice, Raciborska 1,
antokusk@neostrada.pl

²⁾Regionalna Dyrekcja Lasów Państwowych w Katowicach
Huberta 43/45, 40-543 Katowice

ABSTRACT: The authors presented results of stock-taking of indicator beetles from the “Natura 2000” list, carried out in the south forest districts of Upper Silesia and West Beskids. Out of 14 species, set up by Ministry of the Environment, only *Osmoderma eremita* (Scop.), *Lucanus cervus* (L.), *Cucujus cinnaberinus* (Scop.), *Cerambyx cerdo* L. and *Pseudogaurotina excelens* (Brancs.) were confirmed to occur in the studied regions.

KEY WORDS: Upper Silesia, West Beskids, Natura 2000, indicator beetles.

Natura 2000 to Europejska Sieć Ekologiczna, której celem jest ochrona różnorodności biologicznej poprzez zachowanie siedlisk naturalnych oraz gatunków dzikiej flory i fauny. Realizując zadania Unii Europejskiej w tym zakresie, Dyrektor Generalny Lasów Państwowych wydał zarządzenie nr 31 z dnia 19 lipca 2006 r., w wyniku którego pracownicy Lasów Państwowych rozpoczęły inwentaryzację najmniej zmienionych siedlisk przyrodniczych i wybranych, wskaźnikowych gatunków roślin i zwierząt, w tym 14 gatunków chrząszczy. Z nich większość zamieszkuje w Polsce pierwotne lasy i na Górnym Śląsku, choć niektóre są wymienione w spisie chrząszczy

śląskich J. Rogera (1856) i Gerhardta (1910), obecnie nie występują. Autorzy uwzględnili dane dotyczące występowania chrząszczy z listy Natura 2000 w północnych Czechach i na Morawach. W niniejszym doniesieniu uwzględniono informacje z nadleśnictw położonych w południowej części Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Katowicach, które są położone po północnej stronie Bramy Morawskiej. Pierwszy z autorów przeprowadził inwentaryzację w nadleśnictwach Rybnik, Kobiór, Rudy Raciborskie i Rudziniec. Stanowiska w Czeskiej Republice dodatkowo określono numerami kodu, polskie stanowiska numeracją kodu UTM.

Przegląd systematyczny

Carabidae

Carabus variolosus Fabricius, 1787 – biegacz urozmaicony

W Czeskiej Republice, kod, 6378; Ostry koło Trzyńca, w Śląsko-Morawskich Beskidach, 20 VIII 1994 r. leg. A. Kuśka. 6576 Čeladná, Podolánky 660 m, 1 ex., coll. Muzea Beskid (Petřík, Roháčová 1997). 6478 Hřava, Gírová, 1 ex, 8.07.94, coll. Muzea Beskid (Roháčová, Židková, 2002). CA62 Ndl. Bielsko, leśn. Wielka Łąka, oddz. 132, 1 ok. 19 VII 2007, leg. A. Herczek; Ndl. Jeleśnia, CV79 Sopotnia Górna, oddz. 179c, VI 2007, 3 ok. obs. A. Bosak, leśn. Kiełbasów, oddz. 186j, 1 ok. obs. W. Szczepański; Ndl. CV69 Węgierska Górka, Żabnica, 43b, 1 ok. det. Szafraniec, Prusów oddz. 121b 1 ok., det. G. Jarosiewicz. Ndl. Sucha, CA90 Lachowice, oddz. 251c, V 2007, obs. H. Ciešlar, Mosorne, oddz. 423a, g, pojedyncze okazy, obs. S. Szafraniec.

Z Górnego Śląska znany z nielicznych, sprzed wielu lat podawanych stanowisk: CA46 Krasiejów (osada włączona do Jankowic Rudzkich) (Kelch 1846), CA66 Murcki (dzielnica Katowic) (Nowotny 1931).

Scarabaeidae

Osmoderma eremita (Scopoli, 1763) – pachnica dębowa

W Muzeum w Frydku Mistku, w Czeskiej Republice, znajdują się okazy z następujących miejscowości: 6175 Ostrava, Třebovice, Stonava, Paskov, Havířov, Terlico, Dolní Lomná.

W trakcie inwentaryzacji stwierdzono kilkanaście stanowisk pachnicy: Ndl. Sucha, CA91 Mucharz, oddz. 121a, 1 ok. VII 2007, leg. T. Biel. Nadl. Ustroń, leśn. CA41 Pierściec, kilka okazów wyhodował z próchnowisk olszy czarnej W. Ziebura. W Ndl. Rudy Raciborskie, w parku przypałacowym w CA16 Rudach złowiono imago 22 V 2007 r. leg. A. Kuśka. Larwy tego gatunku odkryto w próchnie dębowym w Rudach w ośrodku wypoczynkowym Buk. Występuje też, stwierdzono larwy ostatniego stadium w dwóch dębach, w rezerwacie Łęczok w miejscowości CA05 Markowice. W Ndl. Rybnik pachnicę stwierdzono w parku przypałacowym i otaczających lasach w CA34 Żory Baranowice, jeden okaz dowodowy z tego stanowiska w zbiorze pierwszego z autorów, z datą 30 VII 1974 r. Obecna inwentaryzacja wykazała obecność larw w starym dębie w lesie w pobliżu miejscowości CA15 Żytna, wcześniej leśniczy obserwował tam imagines. W Ndl. Kobiór pachnicę stwierdzono w dziuplach na terenie rezerwatu hodowlanego żubrów "Żubrowisko" w CA54 Jankowice, oddz. 64b i 63f, i poza rezerwatem w oddz. 54f - 3 larwy w ostatnim stadium rozwojowym, 20 VII 2007. Z tego ostatniego miejsca zachowały się zdjęcia imago i larw sprzed trzech lat wykonane przez pracowników nadleśnictwa. CA53 Ćwiklice, w starych dębach nad rzeką Pszczynką, obs. z V. 2007 r. M. Matusiński. W Ndl. Rudziniec sprawdzono wcześniej zarejestrowane miejsca przez p. Z. Chrulę, w której kolekcji znajdują się liczne okazy dowodowe. Pachnica występuje na następujących stanowiskach: obręb CA17 Lachowice, oddz. 144b, 238b,d, 74b; obręb CA18 Pławniowice, oddz. 224 Kleszczów, rez. Płużnica oddz. 137a, CA22 Paczyna, oddz. 44, 240a, b, g, 243a, 242b, 239. Ndl. Kędzierzyn, leśn. BA97 Pokrzywnica, oddz. 284g, V. 2007, martwy okaz, det. W. Erd.

Lucanidae

Lucanus cervus (Linnaeus, 1758) – jelonek rogacz

J. Roger (1856) w swoim spisie chrząszczy Górnego Śląska o jelonku pisze "wszędzie na dębach". Gerhard (1910) wymienia ten gatunek z następujących miejscowości: Cieszyn, Ostrawa Pasków, Opawa, Rudy, Racibórz po Nową Sól. Z okresu ostatniego półwiecza znane są okazy z Republiki Czeskiej znajdujące się w Muzeum w Frydku Mistku: 6177 Stonawa, 17.06.1967, i 6276 Havířov, 7.06.1968, 2ex. (Roháčová, Židková, 2005).

Z Polski, z Górnego Śląska znane są okazy z miejscowości CA15 Górki Śląskie, 31.IV 1965, 1 ex. leg. A. Kuśka, w zbiorze autora. CA13 Rogów, las Dąbki, była to

bardzo liczebna populacja na starych dębach rosnących na zboczu doliny Olzy. Okazy dowodowe z Rogowa zbierane przed II wojną światową przez A. Drozdę znajdują się w Muzeum Górnośląskim w Bytomiu. Według wypowiedzi starych mieszkańców jelonek rogacz wyginął tu w ub. wieku, z końcem lat 60. W Nadl. CA54 Kobiór z końcem lat 90. ub. wieku 1 okaz samca jelonka znaleziono na placu nadleśnictwa. Prawdopodobnie został przywieziony z transportem drewna. Informacja mgr.inż. P.Tadli . Aktualne badania inwentaryzacyjne wykazały obecność tego gatunku w południowej części woj. opolskiego: XR87 Ndl. Prudnik, leśn. Markowice, oddz. 239a, 1 larwa w próchnie w dębie, obs. z 2007 r., det. G. Hebda; Ndl. Prószków YR08 leśn. Pietna, oddz. 208h, kilka larw w próchnie dębu, obs. z 2007 r., det. M. Mazur; Ndl. CA09 Strzelce Opolskie, leśn. Kłodnica oddz. 94a, kilka larw w próchnie dębu, obs. z 2007 r. det. G. Hebda. Ndl. XS80 Tułowice, leśn. Ligota Tułowicka oddz. 257b, 3 larwy w próchnowisku, det. T. Blaik.

Cucujidae

Cucujus cinnaberinus (Scopoli, 1763) – zgniotek cynobrowy

W Czeskiej Republice, w Starym Bohuminie, pod korą starych wierzb nad brzegiem Odry, przy ujściu do niej Olzy. Także po polskiej stronie meandrów Odry, w obumierających starych drzewach lasu łągowego w CA03 Chałupkach stwierdzono "silną populację" zgniotka cynobrowego (Nieznański P., Obrdlik P., 2003). Dotychczas z Górnego Śląska nie notowany.

Cerambycidae

Cerambyx cerdo Linnaeus, 1758 – kozioróg dębosz

CA34 Żory Baranowice, na dębach w części parkowej i alejach dębowych na drogach śródleśnych. W 2007 roku stwierdzono przynajmniej 6 czynnych żerowisk. W południowej części Górnego Śląska znany z YR07 Głogówka, gdzie żyje na dębach nad rzeką Osobłogą (wielokrotne obserwacje pierwszego z autorów). Aktualna inwentaryzacja przyniosła stwierdzenie bardzo charakterystycznych żerowisk kozioroga dębosza w następujących miejscowościach: Ndl. XY87 Prudnik, leśn. Markowice 215 h, det Hebda; Nadl. Prószków, leśn. XY08 Pietna, oddz. 208h, det. M. Mazur; Nadl. CA09

Strzelce Opolskie, leśn. Kłodnica 96a, det. G. Hebda; Ndl. XS80 Tułowice, Sosnówka 302h, obs. W. Szczepański.

Pseudogaurotina excellens (Brancsik, 1874)

Ndl. Sucha, 7 stanowisk. Obecnie, w 2007 r., stwierdzono tylko bardzo charakterystyczne żerowiska na krzewach wiciokrzewu czarnego: DA00 Juszczyń oddz. 367b, DA00 Skawica, oddz. 380c, 352a, 354a, b, 348g, 353 f, det. S. Szafraniec; Ndl. Jeleśnia, CV79 Sopotnia Dolna oddz. 160a i Sopotnia Potok oddz. 201b, leg. S. Szafraniec. W przygranicznych nadleśnictwach Wisła i Ujsoły nie stwierdzono w 2007 r. występowania chrząszczy z listy Natura 2000.

Podsumowanie

Inwentaryzacja objęła nieliczne gatunki chrząszczy wskaźnikowych dla mało zmienionych biotopów. Stwierdzono prawie całkowity zanik pospolitego dawniej jelonka rogacza, trzy stanowiska z Opolszczyzny wymagają hodowli larw do stadium imago i faktycznego potwierdzenia występowania jelonka. Pachnica wyginęła w wielu miejscach w wyniku określonych metod gospodarki leśnej nakazującej całkowite usuwanie starych, spróchniałych drzew. W parkach przypałacowych (np. w Żorach Baranowicach i w Rudach) często w ramach tzw. zabiegów konserwatorskich czyszczono dziuple z próchna i konserwowano wnętrza drzew środkami chemicznymi, co nie tylko zabijało faunę chrząszczy próchnojadów, ale często powodowało usychanie konserwowanych drzew. Nieliczne dane faunistyczne dotyczące analizowanych gatunków z Republiki Czeskiej i Słowackiej potwierdzają jednak znaczne zagrożenie zanikiem ich występowania, podobnie jak w Polsce. Utrzymuje się mała populacja *Pseudogaurotina excellens*, endemitu karpackiego w rejonie Babiej Góry i na Słowacji. Z niewyjaśnionych dokładnie przyczyn gwałtownie giną ostatnie okazy *Lucanus cervus*. Dalsze badania inwentaryzacyjne są bardzo wskazane.

Literatura

- GERHARDT J. 1910. Verzeichniss der Käfer Schlesiens preussischen und österreichischen Anteils, geordnet nach dem Catalogus coleopterorum Europae vom Jahre 1906. Dritte neubearbeitete Auflage, Berlin, XVI + 431.
- KELCH A. 1846. Grundlage zur Kenntniss der Käfer Oberschlesiens, insonders der Umgegend von Ratibor. W: Zu der öffentlichen Prüfung aller Classens des Königlichen Gymnasiums zu Ratibor den 4. und 7. april, und dem mit Entlassung der Abiturienten verbundenen Redeactus den 20 April laden ergebenst ein Direktor und Lehrem-Collegium. Ratibor, I-II + 1-54.
- NIEZNAŃSKI P., OBRDLIK P. 2003. Graniczne meandry Odry. Nieznana perełka śląskiej przyrody. Przyroda Górnego Śląska. Centr. Dziedz. Górn. Śląska 34: 8-9.
- PETŘIK F., ROHÁČOVÁ M., 1997. Katalog sbírky brouku Muzea Beskyd. Coleoptera, I. Rod Carabus. Frýdek-Místek, pp. 15 + 11.
- ROGER J. 1856. Verzeichniss der bisher in Oberschlesien aufgefundenen Käferarten. Coleoptera, Z. Ent., Breslau 10: 1-132.
- ROHÁČOVÁ M., ŽIDKOVÁ M. 2002. Katalog sbíry brouku III. Coleoptera: Carabidae. Muzeum Beskid Frýdek-Místek, Edice Katalogy a souspisy zbírek, 7. svazek, pp. 46 + 23.
- ROHÁČOVÁ M., ŽIDKOVÁ M. 2005. Katalog sbírky brouku IV. Koleoptera: Scarabaeoidea. Muzeum Beskid Frýdek-Místek, Edice Katalogy a souspisy sbírek, svazek 10, 46 ss.